

müne kadar burada kaldı. XV. yüzyılda kaleme alınan *Hacı Bektaş Vîlâyetnâmesi*'nde, menkıbevî şahıslarla münasebeti ve bu arada Hacı Bektâş-ı Velî (ö. 1270) ile olan yakınlığı anlatılmaktadır. Bazı siyasî ve sosyal hadiseler, doksan üç yıl yaşadığı rivayet edilen Ahî Evran'ın hem Hacı Bektâş-ı Velî, hem de Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (1207-1273) ile çağdaş olduğunu göstermektedir. Çeşitli araştırmalarda ölümünün yahut öldürülüşünün 1262'de veya 1300-1317 yılları arasındaki bir tarihte olduğu ileri sürülmüştür. Ancak, Ahî Evran'ın hayatı ve faaliyetleri hakkında son zamanlarda yapılan bu araştırmalar ve kendisine izâfe edilen eserler, dayanan kaynakların iyi bir tenkit süzgecinden geçirilmemiş olması sebebiyle ihtiyatla karşılanmalıdır. XIV. yüzyılın başlarında Gülşehrî tarafından Ahî Evran üzerine kaleme alınan mesnevîde onun tipik bir sûfî dervîşi olarak tasvir edildiği görülmektedir.

Ahî Evran'ın debbağlık mesleğini icra ettiğine dair an'ane, onun velî olarak anılmasından sonra debbağ esnafının pîri sıfatıyla yüceltilmesine sebep olmuştur. Bu bakımdan Türk debbağlarının silsilenâmeleri kendisine dayandırılmış ve oradan da bütün debbağların pîri olan Zeyd-i Hindî'ye götürülmüştür. Osmanlı Devleti döneminde Ahî Evran'ın esnaf zümresi arasında pîr olarak kazandığı itibar bütün Anadolu, Rumeli, Bosna ve hatta Kırım'a kadar yayılmıştır.

Şeyhlerinin Ahî Baba unvanını aldığı Kırşehir'deki Ahî Evran Zâviyesi, Osmanlılar'da Türk debbağlarının ve zenaat erbabının mânevî merkezi durumunda idi. Ahî Baba ve onun salâhiyet verdiği, diğer şehirlerdeki yine Ahî Baba unvanını taşıyan ahî teşkilâtı reisleri, çıraqlara **şed bağlamak*** hakkına sahipti. Zâviye şeyhleri, bu yetkinin kendilerine ait olduğunu zaman zaman devlete tasdik ettirme ihtiyacını duymuşlardır. Bu durum daha çok bazı esnafın Ahî Evran makamı ile münasebetinin gevşemeye başladığı zamanlarda olmuştur. Nitekim 1780, 1782, 1822-1823 ve 1842 tarihlerinde bu gibi durumların ortaya çıkması üzerine devlet yetkililerine başvuran zâviye şeyhleri, bütün esnafın pîri olduklarını bildiren beratlar almışlardır.

Ahî Evran Zâviyesi, XX. yüzyılın başlarına kadar esnaf zümresi üzerindeki mânevî tesirini devam ettirmiştir. Bu durum, başta debbağlar olmak üzere

bütün esnafın Ahî Evran'ı pîr kabul etmelerinden ve devletin bu bağlılığı teşvik eden desteğinden ileri gelmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Mecdî, *Şakâik Tercümesi*, s. 33; Atâî, *Zeyl-i Şakâik*, s. 57; Cevat Hakkı Tarım, *Kırşehir Tarihi Üzerinde Araştırmalar I*, Kırşehir 1938; a.mlf., *Tarihte Kırşehrî-Gülşehrî*, İstanbul 1948; Fr. Taeschner, *Gülşehrî's Mesnevi auf Achi Evran, den Heiligen von Kirschehir und Patron der türkischen Zünfte*, Wiesbaden 1955; a.mlf., "Legendenbildung um Achi Evran den Heiligen von Kırşehir", *WI* (özel sayı: *Festschrift F. Giese*), Leipzig 1941, s. 62-70; a.mlf., "Akhî Ewrân", *El²* (İng.), I, 324-325; Abdülbâki Gölpınarlı, *Vilâyetnâme*, İstanbul 1958; W. Ruben, "Kırşehir'in Dikkatimizi Çeken San'at Âbideleri A : Yapılar" (trc. Abidin İtil), *TTK Belleten*, XI/44 (1947), s. 616 vd.; Halim Bâki Kunter, "Kitâbelerimiz", *VD*, II (1942), s. 434; Mikâil Bayram, "Ahi Evren Kimdir?", *TK*, XVI/191 (1978), s. 658-668; a.mlf., "Ahi Evren'in Öldürülmesi ve Ölüm Tarihinin Tesbiti", *TED*, sy. 12 (1982), s. 521-540; İlhan Şahin, "Ahi Evran Vakfiyesi ve Vakıflarına Dair", *Türkçlük Araştırmaları Dergisi*, I, İstanbul 1985, s. 324-341; a.mlf., "Osmanlı Devrinde Ahi Evran Zaviyesinin Hususiyetine Dair Bazı Mülâhazalar ve Vesikalar", *Ahîlik ve Esnaf : Konferanslar ve Seminer, Metinler-Tartışmalar*, İstanbul 1986, s. 159-174.

İLHAN ŞAHİN

AHİ EVRAN ZÂVİYESİ

Kırşehir il merkezinde
XIV. yüzyılda kurulmuş
bir ahî zâviyesi.

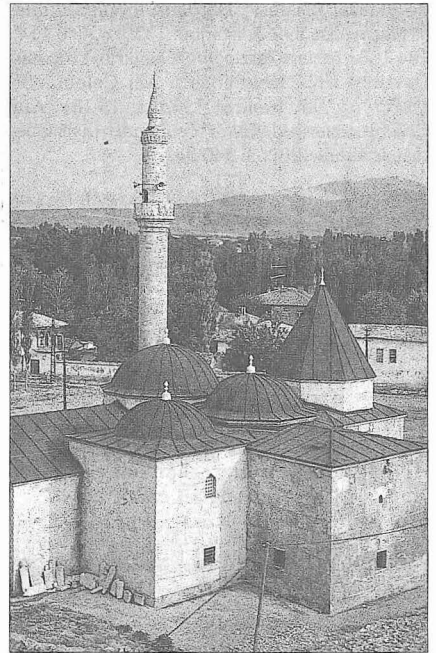
İlk inşa tarihi bilinmemekte ve muhtemelen XIV. yüzyılda basit bir zâviye halinde kurulmuş olduğu tahmin edilmektedir. 1450'de Seydi Beyoğlu Emîr Hasan Bey türbenin üzerine bir bina yaptırmış, 1481'de Dulkadiroğlu Alâüddin Bey bu binayı genişletmiş ve 968'-de (1560-61) Ahî Evran'ın ahfadından olan bir şeyh de mescidi ilâve etmiştir. Zâviyenin mimari bakımdan geçirdiği safhalar, çevresinde inşa edilen yapılarla birlikte onun küçük bir manzume halini almasına sebep olmuştur denilebilir.

İl merkezinde kendi adıyla anılan mahallede 1972 yılında çevresi belediye tarafından istimlak edilinceye kadar kuzey, doğu ve güneyden eski evlerin, batıdan ise bir sokağın sınırladığı genişçe bir hazîrenin ortasında yer alan zâviye, Ahî Evran'ın türbesi ile bazı ahîlerin mezarlarını da ihtiva eden yedi mekânlı tek bir yapıdan ibarettir. Değişik yerlerinde bulunan kitâbelerden ve vakıf kayıtlarından, en geç XIV. yüzyıldan başlayarak

çeşitli devirlerde yapılan tamirat, tâdilât ve ilâvelerle varlığını koruduğu anlaşılan bu yapı, günümüzdeki görünüşünü 1968-1972 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün gerçekleştirdiği restorasyon çalışmaları sonunda kazanmıştır. Anadolu'da pek çok örneği görülen zâviyeli veya **tabhane***'li cami tipinin plan şemasına uygun ve oldukça simetrik bir biçimde, çevredeki antik harabelerin malzemesinden de büyük ölçüde faydalanılarak inşa edilmiştir.

İki kısımdan teşekkül eden zâviyenin birinci kısmı, kubbeli bir methal ile iki yanında yer alan mescid ve divanhane'den, ikinci kısmı ise buncılara bitişik olarak arkalarında inşa edilmiş bir orta sofa ile çevresindeki iki hücre ve bir eyvandan ibaret türbelerden meydana gelmektedir. Zâviyenin batıya açılan XV-XVI. yüzyılların mimari üslûbuna göre beyaz mermerden işlenmiş cümle kapısı son restorasyon sırasında yapılmış ve üzerine daha önce zâviyenin bahçe kapısında bulunan kitâbe konulmuştur. Basık bir kemer gibi işlenmiş lento taşı ile kemer alınılığı içine yerleştirilmiş olan bu elips kitâbe, Sultan II. Mahmud'un 1235 (1819-20) tarihli tuğrası ile Ahî Evran'ın adını taşımaktadır. Kapının hemen sol tarafında bulunan minare, binaya XX.

Ahî Evran Zâviyesi - Kırşehir

yüzyılın başlarında eklenmiş olup restorasyon esnasında yeni kapı takımı inşa edilirken zâviyenin cephesinde aynen muhafaza edilmiştir. Minare kaidesinin sol yanındaki yine batı cephesine açılan kemerli bir kapıdan üstü sivri tonoz örtülü, müstakil **divanhane***'ye girilmektedir. Alt katı büyük bir pencere ile, kâgir bir merdivenle çıkılan üst katı ise eyvan biçiminde bir açıklıkla methal bölümüne bakan divanhane, kuzey cephe de yer alan alttaki büyük, üstteki küçük iki pencere ile ışıklandırılmıştır.

İki basamakla çıkılan bir sahanlıktan geçilerek gelinen cümle kapısından, pencereli bir kasnak ile yükseltilmiş, sivri kemerlerin taşıdığı kubbeli methal bölümüne girilmektedir. Kubbeyi taşıyan güneydeki kemer, karşılıklı üç basamakla çıkılan eyvan biçimindeki mescide açılmaktadır. Mescidin üstü, doğu ve batı duvarlarının takriben ortasında bulunan karşılıklı iki gömme ayağa oturtulmuş bir takviye kemerinin desteklediği sivri bir tonozla örtülmüştür. Batı cephesine açılan iki küçük alt pencere ile güney duvarındaki küçük bir fevkanî pencereden ışık almaktadır. Güneyde, iki küçük dolap nişinin ortasında üstü kemerlenmiş sade bir mihrap ile güneybatı köşede sade bir ahşap minber yer almakta, mihrabın yukarısında da bu zâviyenin Kanûnî Sultan Süleyman'ın izni ile -ismi okunamayan- bir ahî tarafından 968 (1560) yılında tamir ettirildiğini bildiren iki satırlık bir kitâbe bulunmaktadır. Methal kubbesini taşıyan karşı taraftaki kemer gözü de kuzeydeki divanhane duvarına kadar uzanan bir eyvana açılmaktadır. Burada, zemin-den birkaç basamakla çıkılan bir seki üzerinde bir ahînin mezarı, kuzeybatı köşede de minarenin kapısı bulunmaktadır.

Methal bölümünden türbe kısmına cümle kapısının karşısındaki, üstünde Dulkadiroğulları'ndan Süleyman Bey'in oğlu Alâeddin Bey'e ait 886 (1481) tarihli üç satırlık bir kitâbe bulunan küçük bir kemerli kapıyla geçilmektedir. Türbe kısmı, orta sofa mahiyetindeki kubbeli bir merkezî mekân ile kuzey ve güneyde yer alan simetrik iki hücreden ve doğuya uzanan sivri tonozlu bir eyvandan ibarettir. Yüksek ve geniş bir kemerle orta sofaya açılan kuzeydeki kubbeli hücre, Ahî Evran'ın türbesidir. Türbe zemini birkaç basamakla çıkılan bir seki halinde yükseltilmiş ve buraya Ahî Evran'ın mezarını sembolize eden,

büyük fakat sade bir ahşap sanduka yerleştirilmiştir. Evvelce bunun gerisinde yer alan ve üzerindeki oyma yazılardan Şeyh Erzurumî'ye ait olduğu anlaşılan müzeyyen ahşap sanduka halen Ankara'da Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde muhafaza edilmektedir. Türbe, kuzey ve doğuya açılan alçı şebekeli birer fevkanî pencere ile aydınlatılmıştır. Benzeri örneklerde de görüldüğü gibi evvelce zâviyenin mescidi olduğu ve alçı süslemeli bir mihrabının bulunduğu anlaşılan doğudaki eyvana da aynı seviyedeki Ahî Evran Türbesi'nin basamaklarından çıkılmaktadır. Burada kime ait oldukları tesbit edilemeyen çok sade beş ahşap sanduka yer almaktadır. Eyvan doğudan kemerli bir üst pencere, diğer üç yönden de küçük birer alt pencere ile aydınlatılmıştır. Güney duvarında, bu imaret-zâviyenin ahîlerden Seydi Bey'in oğlu Hasan Bey'in emriyle 854 (1450) yılında inşa edildiğini gösteren üç satırlık bir kitâbe bulunmaktadır. Orta sofanın güneyindeki kubbeli oda, zâviyeye bitişik evlerin istimlakinden sonra hafriyatla meydana çıkarılan orijinal temelleri üzerine yeniden yapılmıştır. Bu oda halen Ahî Evran'a ve ahîlere ait belge ve eşyanın teşhir edildiği bir sergi mahalli olarak kullanılmaktadır. Türbe kısmında yer yer XIX. yüzyılın basit nakış kalıntıları ihtiva eden kemer, tonoz ve kubbeler restorasyon sırasında sembolik figürlü yeni kalem işleriyle süslenmiştir. Ayrıca zâviyenin orijinal örtü malzemesi bilinmeyen tonoz ve kubbeleri bakır levhalarla kaplanarak türbenin piramit şeklindeki külâhına da ejder figürlü yeni bir alem takılmıştır.

Zâviyenin hizmetlerinin ve faaliyetlerinin yürütülebilmesi için bir vakıf kurulduğu bilinmektedir. Burası evlâtlık vakıf statüsünde olduğundan şeyhlik makamı babadan oğula intikal ediyordu. Bu makam, Kırşehir kadısının arz*ı ile devlet merkezi tarafından berat verilerek suretiyle tasdik olunmakta, icabında Ahî Evran evlâtlarınca da "bervech-i iştirâk" (ortaklaşa) tasarruf edilmekte idi. Nitekim 1485'te Ahî Çelebi ile Ahî Sinan, 1584'te Hüseyin Çelebi, Çalapverdi ve Sâdık, 1842'de ise Şeyh Ömer ile Şeyh Mûsâ zâviyede müştereken tasarrufta bulunmuşlardır. Zâviyeye vakıf olarak tahsis edilen çiftlik, köy ve mezraaların tamamı Kırşehir bölgesinde yer alıyordu. Ancak köy ve mezraaların gelirinin tamamı vakfa ait olmayıp sadece **mâlikâne*** hissesi tahsis

edilmişti. Vakıf gelirinden, zâviye şeyhinin ve yine Ahî Evran sülâlesinden gelen vakıf mütevellisi ile vakıf nâzırının yevmiyeleri verildikten sonra geriye kalan meblağ, Ahî Evran makamını ziyaret eden misafirlerin ağırlanması için sarfedilmekte idi. Bu arada esnafın da zâviyeye belirli bir aidat ödediği bilinmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Cevat Hakkı Tarım, *Kırşehir Tarihi Üzerinde Araştırmalar I*, Kırşehir 1947, s. 91-92; a.mlf., *Tarihte Kırşehri-Gülşehri*, İstanbul 1948, s. 85-88; Enver Behnan Şapolyo, *Kırşehir Büyükleri*, Ankara 1967, s. 30; Fr. Taeschner, "Legendenbildung um Achi Evran den Heiligen von Kırşehir", *WI* (özel sayı: *Festschrift F. Giese*); Leipzig 1941, s. 61-71; Ali Saim Ülgen, "Kırşehir'de Türk Eserleri", *VD*, II (1942), s. 256-260; Halim Bâki Kunter, "Kitâbelerimiz", a.e., s. 434-435; W. Ruben, "Kırşehir'in Dikkatimizi Çeken San'at Âbideleri", *TTK Belleten*, XI/44 (1947), s. 603-640; Semavi Eyice, "Erken Osmanlı Devrinin Bir Sosyal Müessesesi: Zaviyeler ve Zaviyeli Camiler", *İFM*, XXIII (1963); İlhan Şahin, "Ahi Evran Vakfiyyesi ve Vakıflarına Dair", *Türkük Araştırmaları Dergisi*, I, İstanbul 1985, s. 324-341; a.mlf., "Osmanlı Devrinde Ahi Evran Zaviyesinin Hususiyetine Dair Bazı Mülâhazalar ve Vesikalar", *Ahîlik ve Esnaf : Konferanslar ve Seminer, Metinler-Tartışmalar*, İstanbul 1986, s. 159-174.

M. YILMAZ ÖNGE

AHÎ ŞERAFEDDİN CAMİİ

Ankara'da
Samanpazarı semtinde
XIII. yüzyıla ait cami.

Evvelce önünde ve etrafında pek çok arslan heykeli bulunduğu için halk arasında Arslanhane Camii olarak da anılan yapı, Ahî Şerafeddin mahallesi Atapazarı yokuşu üzerindedir. Ahşap minberindeki birinci kitâbede, Selçuklu Sultanı Mes'ûd b. Keykâvus (II. Mes'ûd) zamanında ahî kardeşler tarafından 689 (1290) yılında yaptırıldığı belirtilmekte ise de caminin esasen daha eski olduğu ileri sürülmektedir. Cümle kapısı yanındaki diğer bir kitâbede bâni olarak bazı araştırmacıların "Şerafeddin" şeklinde okuduğu "Seyfeddin" ismi bulunmaktadır. Bunun Emîr Seyfeddin Çaşnigir olması mümkün görüldüğünden binanın yapım tarihi XIII. yüzyıl başlarına kadar geri götürülebilmektedir. Araştırmacıların çoğu aynı asrın sonlarına doğru harap duruma düşen caminin ahîlerden Hüsâmeddin ve Hasan isimli iki kardeş tarafından tamir ettirildiğini ve mihrabın da bu sırada yaptırıldığını kabul etmekte-